

Towarzystwo Miłośników Historii

GALICJA

A POWSTANIE STYCZNIOWE

Pod redakcją

Marioli Hoszowskiej, Agnieszki Kawalec i Leonida Zaskilniaka

Warszawa–Rzeszów 2013

Recenzenci:

Prof. dr hab. Jerzy Szczepański, UJK

Prof. dr hab. Andrzej Szwarc, UW

Publikacja dofinansowana przez
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa nr 757/P-DUN/2012)

Redakcja wydawnicza: Bogusława Pilch

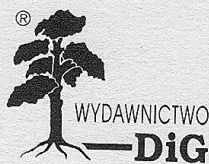
Na okładce: Artur Grottger, *Przejście przez granicę*, 1865 rok, olej, płótno, wys. 53 cm,
szer. 43 cm, nr inw. MNK II-a-971

Projekt okładki: Janusz Polaczek

© Copyright by Wydawnictwo DiG, 2012

ISBN 978-83-7181-771-7

Skład i łamanie: Mercurius, Olsztyn

PL 01-524 Warszawa
al. Wojska Polskiego 4
tel./fax: (+48) 22 839-08-38
e-mail: biuro@dig.pl; <http://www.dig.pl>

Druk cyfrowy: TOTEM w Inowrocławiu

Січневе повстання 1863–1864 рр. як чинник активізації українського національного руху в Східній Галичині в останній третині XIX ст.

Серед актуальних проблем історичної науки є об'єктивне й неупереджене висвітлення українського національного руху та українсько-польських стосунків у XIX столітті. Донедавна, до середини 90-х років минулого століття (в окремих публікаціях — досі), історія українського „національного відродження” традиційно подавалася вітчизняними дослідниками як хроніка українсько-польського протистояння¹. Однак таке трактування грішить односторонністю, не враховує суперечливих тенденцій у взаєминах двох сусідніх народів. „Ця залежність [між українцями і поляками. — І. Р.], — стверджує сучасний дослідник Олег Турій, — далеко не завжди була такою прямою і однозначною”. Попри тривалу боротьбу, що час від часу набирала крайньої гостроти, особливо в XX столітті, „ідеї і діяльність борців за визволення Польщі були вагомим (хоч і не єдиним) чинником пробудження суспільно-політичної активності і, як не парадоксально, усвідомлення своєї національної приналежності серед значної частини української інтелігенції”². Це стосується, зокрема, польського повстання 1863–1864 рр., яке мало вплив на український рух останньої третини XIX ст. Автор намагався розкрити наслідки Січневого повстання на розвиток загальноукраїнського національного руху, утвердження ідеї національної єдності („соборності”) України.

XIX століття увійшло в історію як період кристалізації українського та польського національно-політичних рухів, утвердження в масах модерної національної самосвідомості під впливом демократичних ідей із Заходу. Французька революція 1789–1794 рр. проголосила носієм національної самобутності весь народ, а не панівну верству (згадаймо, як в абсолютистській Франції державність персоніфікувалася в королі, династії („державна — це я”). „Начало народне проломало собі дорогу аж зь французької революції 1789 року, — писав часопис галицьких народовців „Мета” в 1863 р., — проломало воно собі дорогу зь запада [...]”³. Подібно до Французької революції, прикладом для інших національних рухів стала боротьба поляків за їхні національні права, що розгорнулася після поділів Польщі (1772, 1793, 1795 рр.).

¹ Л. Зашкільняк, *Дослідження історії та культури Галичини в Україні*, [в:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, pod red. A. Kawalec, W. Wierzbienca, L. Zaskilniaka, Rzeszów 2011, s. 37, 38.

² О. Турій, *Національне і політичне полонофільство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848–1849 років*, „Записки НТШ. Праці історично-філософської секції” (Львів), 1994, т. 228, с. 183.

³ *Руське питання*, „Мета” (Львів) 1863, № 3 (листопад).

Від кінця XVIII ст. український і польський народи перебували в підневільному становищі. Російський царизм за часів Катерини II остаточно ліквідував напівавтономний устрій Гетьманщини. Перестала існувати могутня колись Річ Посполита, а українські землі, якими вона володіла, були поділені між Росією (Правобережна Україна)⁴ та Австрією (Галичина)⁵. Отже, для українців XIX століття було періодом перебування між двома імперіями — Російською (близько 90% території і населення) та Австрійською (з 1867 р. — Австро-Угорською). Водночас поляки опинилися під владою трьох держав — Російської, Австрійської (Австро-Угорської), Пруської, що мали інший устрій і політичні традиції в порівнянні з шляхетською Річчю Посполитою, а Росія і Пруссія, крім того, ще й іншу панівну релігію.

Полякам і українцям у XIX ст. доводилося вирішувати схожі завдання, боротися за вільний національно-культурний розвиток і відродження державності в умовах колоніальної політики імперських урядів. Періодизація національного руху розглядається в сучасній історіографії в руслі трифазної моделі, розробленої наприкінці 1960-х років чеським істориком Мірославом Грохом для „недержавних” народів у XIX ст., що набула популярності останнім часом. Згідно цієї схеми в розвитку національних рухів виділяють три фази чи стадії: а) академічна або наукова, „збирання спадщини”; б) організаційна або культурна, період активізації національної свідомості; в) політична⁶. „Грохова схема трьох послідовних стадій «А», «Б» та «В», — стверджує український історик Ярослав Грицак, — стала своєрідною азбукою для дослідників національних рухів у східноєвропейському регіоні [...] Коротко кажучи, це формула політичної мобілізації мас під певну ідеологію”⁷. На відміну від українського, польський національний рух у XIX ст. дослідники відносять до категорії „історичних” або „повних” за своєю соціальною структурою, ще свіжим у пам’яті було існування Польської держави до 1795 р.⁸

Розвиток українського й польського рухів відзначався тісними взаємовпливами по обидва боки кордону між сусідніми імперіями. З цього приводу український діаспорний вчений Іван Лисяк-Рудницький справедливо зауважив, що проблема польського впливу повинна розглядатися з двох боків. „Європейські вільнодумні ідеї досягали українців того покоління переважно через польські канали”, — писав він. „З другого боку, самоствердження окремої української національності

⁴ Правобережна Україна, Правобережжя — землі по правий берег Дніпра, де в кінці XVIII–на початку XX ст. під владою Російської імперії були створені Волинська, Подільська і Київська губернії. Остання, Київщина, в тогочасних польських джерелах називалася власне „Україною”. Водночас в офіційному діловодстві „Україна” — це була Слобожанщина, до середини 1830-х років Слобідсько-Українською називали Харківську губернію. Територіальне „уявлення” України в сучасних етнічних межах відбулося в досліджуваний період.

⁵ Тут і далі під Галичиною розуміємо Східну, історичну Галичину (колишнє Руське воеводство), що займала східну частину Королівства Галичини і Лодомерії — новоствореної провінції Австрійської (з 1867 р. — Австро-Угорської) імперії. До її західної частини входили етнічні польські землі (Малопольща).

⁶ M. Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, przekład G. Pańko, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008, s. 9.

⁷ Я. Грицак, *Страсті за націоналізмом. Історичні есеї*, Київ 2004, с. 53.

⁸ Г. Касьянов, *Теорії нації та націоналізму*, Київ 1999, с. 73, 74.

неминуче передбачало боротьбу проти традиційної польської гегемонії [на землях колишньої Речі Посполитої. — І. Р.]⁹. В історії українсько-польських стосунків ХІХ століття можна знайти чимало прикладів як взаємної співпраці, так і відкритого протистояння¹⁰.

Поділи Речі Посполитої внесли суттєву зміну в суспільно-політичну ситуацію на „кресах”, де з’явився третій чинник — російський царизм на Правобережжі та австрійські власті в Галичині. Внаслідок цього реконструкція більш-менш реального образу українсько-польських стосунків у ХІХ ст. можлива тільки за умови всебічного дослідження відносин у новостворених трикутниках: російський уряд (або, відповідно, австрійський) — поляки — українці (русини, як вони себе здебільшого називали в підавстрійській Галичині до кінця ХІХ ст.)¹¹. Водночас реалії життя заперечували романтичний міф про Річ Посполиту як братній союз „трьох народів”. Підтвердженням цього стали польські повстання 1830–1831 рр. і 1863–1864 рр. та їх поширення на Правобережну Україну. Революціонершляхтичі намагалися схилити на свій бік місцеву українську людність, для чого поширювалися відповідні відозви тогочасною „руською” мовою латинськими літерами, у якій містився заклик до підтримки антиімперського виступу під гаслом „За нашу і вашу свободу”. На думку авторів програми Центрального національного комітету, що очолював Січневе повстання 1863–1864 рр., незалежна Польща повинна була стати державою трьох народів — польського, литовського і „руського”, в якій усі громадяни отримають рівні права і свободи, селяни — землю, яку обробляють, а землевласники — винагороду з державного фонду за втрачені селянські повинності¹².

Однак ці вимоги не знайшли одностайної підтримки в середовищі самих змовників, програму не схвалили так звані „Білі” й навіть частина „Червоних” конспіраторів. По суті, повстанці зробили першу спробу поставити питання незалежності народів, що входили до складу Речі Посполитої перед поділами (білорусів не було виокремлено, бо їх вважали мешканцями Литви). Єдність трьох складових частин відродженої Речі Посполитої мала символізувати нова печатка Національного уряду, що презентувала тепер три герби — Білого Орла, Погоні і Архангела Михаїла (відповідно символи Польщі, Литви і Русі). У програмі наголошувалося, що метою повстання мусили бути „Сполучені Польща, Литва і Русь без жодної гегемонії будь-якої з цих трьох націй” із застереженням, що надається „литвинам і русинам цілковита свобода залишитися в зв’язку з Польщею або ж розпоряджатися собою за власною волею”¹³.

⁹ І. Лисяк-Рудницький, *Українці в Галичині під австрійським пануванням*, [в:] його ж, *Історичні есе: У 2-х т.*, Київ 1994, т. 1, с. 417, 418.

¹⁰ Див.: І. Райківський, *Між конфронтацією і спробами порозуміння — тенденції українсько-польських взаємин у ХІХ столітті*, „Вісник Прикарпатського університету. Історія” (Івано-Франківськ), 2010, вип. 17, с. 6–17.

¹¹ Б. Гудь, *Загибель Аркадії. Етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів ХІХ–першої половини ХХ століття*, Львів 2006, с. 102, 103.

¹² Л. Зашкільняк, М. Крикун, *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів*, Львів 2002, с. 328, 329.

¹³ Г. Дильонгова, *Історія Польщі 1795–1990*, переклад з пол. М. Кірсенка, Київ 2007, с. 54.

Місцеве українське селянство й нечисленні представники інтелігенції вороже поставилися до планів польської шляхти відновлення Речі Посполитої, «історичної Польщі» в кордонах до 1772 р., де, за словами вітчизняних істориків Леоніда Зашкільняка і Миколи Крикуна, «литовцям, білорусам і українцям відводилася пасивна роль статистів [...] Українські селяни не мали довіри до польської шляхти [...]»¹⁴. Французький дослідник Даніель Бовуа змушений був визнати, що польське повстання «було активним у Варшаві, Конгресовому Королівстві і Литві», тоді як на Правобережній Україні «не вийшло з зародкового стану». Створені тут Національним урядом повстанців структури «були слабкими, а невелика кількість активістів, Білих і Червоних, дуже швидко виявила нездатність до виконання своєї місії»¹⁵. Щоправда, не можна ігнорувати документальних даних про присутність у лавах повстанців у Київській, Волинській і Подільській губерніях кількасот озброєних селян, як і свідчення очевидців про вияви симпатії місцевого населення до повстанських загонів, що, однак, не мало масового характеру, траплялося тільки в окремих випадках¹⁶.

Ще до початку польського повстання 1863–1864 рр., що увійшло в історію як найбільша визвольна акція в ХІХ ст., частина діячів (Володимир Антонович, Тадей Рильський та ін.) перейшли до українського табору і стали на бік національно-державної окремішності українців. Лідер «хлопоманів» В. Антонович звернувся до польської революційної молоді із закликом визнати, що більшість народу на Правобережній Україні становлять українські селяни. Поляки-шляхтичі мають перед судом совісті, за його словами, два виходи: або «полюбить народ, среди которого они живут, проникнуться его интересами, возвратиться к народности... и неусыпным трудом и любовью по мере сил вознаградить все зло, причиненное ими народу», або «переселиться в землю польскую, заселенную польским народом, для того чтобы не прибавлять собою еще одной тунеядной личности [...]»¹⁷. Сам В. Антонович не міг залишатися серед визискувачів свого народу, обрав перший шлях, що закріпило за ним у польських революційних колах репутацію «національного зрадника»¹⁸. Вчинок В. Антоновича був символічним, засвідчив зростаюче розходження між польським і українським рухами в Російській імперії, відхід від уявних федералістських, панславістських ідей (згадаймо хоча б ідеологію Кирило-Мефодіївського братства в Києві 1846–1847 рр.) на бік самостійницьких гасел.

Попри брак підтримки серед місцевого українського населення, польське повстання 1863–1864 рр. об'єктивно мало далекосяжний позитивний вплив на розвиток ідеї національної єдності України, загальноукраїнського національного руху, центр якого поступово перемістився в Галичину. Серед причин цього — хвиля підозрілості до всього неросійського у зв'язку з польським повстанням, що викликала

¹⁴ Л. Зашкільняк, М. Крикун, *Історія Польщі...*, с. 333, 334.

¹⁵ Д. Бовуа, *Битва за землю в Україні 1863–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах*, переклад з франц. З. Борисюк, Київ 1998, с. 23, 24.

¹⁶ Б. Гудь, *Загибель Аркадії...*, с. 107, 108.

¹⁷ В. Б. Антонович, *Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори*, Київ 1995, с. 88, 89.

¹⁸ Я. Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття*, Київ 1996, с. 68.

жорсткі репресивні заходи проти українських громадівців на Наддніпрянщині¹⁹. Поширювалася думка, нібито український рух („южнорусский сепаратизм”) є наслідком „польської інтриги” з метою ослаблення Росії, а українське „наріччя” — це зіпсута польськими впливами російська мова. Водночас офіційно вважалося, що „малороси” становлять племінну гілку триєдиної „русской” („загальноросійської”) нації. У російській пресі містилися численні публікації українофобського характеру. „Для насъ, — писав „Русский вѣстникъ”, — не можетъ быть никакого соперничества между южною и сѣвernoю частью одной и той же народности, какъ не можетъ быть соперничества между двумя руками, между двумя глазами одного и того же живущаго организма”²⁰. Іван Кулжинський переконував, що „малоросійское нарѣчіе есть тотъ же общерусскій языкъ, только испорченный въ то время, какъ Малороссія стонала подъ игомъ Польши”, „малороссіяне, живущіе въ Галиціи [...] начали уже очищать свое нарѣчіе и приближать его къ общему русскому языку”²¹.

Валуєвський циркуляр у липні 1863 р., прийнятий у розпал польського повстання (майже на десятиріччя) й особливо Емський указ 18 травня 1876 р. законодавчо оформили заборону українофільства в Російській імперії. Лідери українського громадівського руху, що відвідали автора циркуляра міністра внутрішніх справ П. Валуєва, не змогли відвернути репресії деклараціями про свою лояльність царизму. Так, у своєму щоденнику Петро Валуєв 28 липня 1863 р. писав: „[...] ыли у меня несколько лиц, в том числе Костомаров, сильно озадаченный приостановлением популярных изданий на хохольском наречии. Мягко, но прямо и категорически объявил ему, что принята мною мера останется в силе”²². Іншим разом П. Валуєв писав про „неразвитость и слабость ассимиляционных сил России вообще”²³. Мабуть, він усвідомлював неефективність свого розпорядження в далекій перспективі, вважав неможливою успішну боротьбу з українофільством тільки заборонними заходами. Валуєвський таємний циркуляр, проголошуючи, що окремої української мови („малоросійского языка”) „не было, нет и быть не может”, заборонив друкування україномовних шкільних і релігійних видань, що фактично виявляло підхід владних структур до українського питання аж до початку ХХ ст. Більш повно це проявилось в підписаному особисто царем Емському указі 1876 р., що став „вінцем антиукраїнських акцій”²⁴.

Царські репресії завдали серйозного удару по українському рухові в Росії, звели його, за влучним висловом І. Лисяка-Рудницького, до „малого струмка”, але так

¹⁹ Наддніпрянщина, Наддніпрянська Україна — етнічні українські землі, що перебували в ХІХ–на початку ХХ ст. під владою Російської імперії.

²⁰ *Українофільство и г. Костомаровъ*, „Русский вѣстникъ”, 1881, № 4, с. 705.

²¹ *О зарождающейся, такъ называемой, малоросійской литературѣ*. Соч. И. Кулжинскаго, Київ 1863, с. 25.

²² *Дневник П. А. Валуева министра внутренних дел в 2-х т.*, Москва 1961, т. 1: 1861–1864 гг., с. 239.

²³ Там само, т. 2: 1865–1876 гг., Москва 1961, с. 421.

²⁴ Я. Грицак, *Нарис історії України*, с. 70; А. Миллер, *Россия и русификация Украины в ХІХ веке*, [в:] *Россия–Украина: история взаимоотношений*, отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря, Москва 1997, с. 145, 154.

і не змогли повністю зупинити. Провідники київської „Старої громади” (В. Антонович, П. Житецький, О. Кістяківський та ін.) виступали під гаслом „аполітичного культурництва”, підкреслено відмежовувалися від політичних питань, прагнули формувати українську національну свідомість легальним шляхом, наскільки це дозволялося Емським указом і доповненнями до нього²⁵. Наддніпрянські громадівці в останній третині XIX ст. були змушені звернути дедалі більшу увагу на Галичину, де в умовах Габсбурзької монархії (з прийняттям у 60-х роках австрійської конституції, початком роботи Галицького крайового сейму тощо) існували легальні можливості для українофільської діяльності. Так Галичина була перетворена на „український П’ємонт”, основний осередок українського національного руху, що стало можливим завдяки, з одного боку, поразці польського повстання 1863–1864 рр., яка викликала нову хвилю антиукраїнських репресій царизму й унеможливила нормальну діяльність громадівців-українофілів на Наддніпрянській Україні під російською владою, а з другого — різниці політичних режимів між Російською та Австро-Угорською імперіями на користь останньої. Вона стала „сильним, якщо не вирішальним, притягальним чинником між Галичиною і Великою Україною”²⁶.

На перших порах у відносинах галичан з українськими діячами з-за Збруча простежувався, за словами М. Мудрого, „ефект взаємного залякування”, наголос на необхідності взаємодії в боротьбі проти загрози „винародовлення”, за вільний національний розвиток. Особливо це проявилось з боку галицьких діячів — у потоці листів про невідрадний стан національної самосвідомості місцевого населення, з проханням про допомогу²⁷. Так, Володимир Барвінський скаржився в недовіданому листі до Степана Карпенка, що „наша публіка ще майже вь пеленкахъ”, просив надсилати галичанам літературну продукцію різних жанрів: „Намъ треба старатися, щобъ наша письменність двигалася, щобъ знати було, що живуть і працюють Русини”²⁸. Серед наддніпрянських громадівців-українофілів було прихильне ставлення до народовської течії в Галичині, що знайшло відображення в періодичній пресі. Громадівські видання — журнали „Основа” в Петербурзі (1861–1862 рр.) та „Киевская старина” (1882–1906 рр.), газета „Киевский телеграф” (1875–1876 рр.) регулярно писали про суперництво місцевих русинів з поляками²⁹. Наддніпрянські громадівці пов’язували з Галичиною надії на розвиток національного руху в умовах російських цензурних обмежень, тоді як галичани сподівалися

²⁵ І. Лисяк-Рудницький, *Роля України в новітній історії*, [в:] його ж, *Історичні есе...*, т. 1, с. 146.

²⁶ М. Мудрий, *Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей)*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” (Львів), 2003, вип. 38, с. 142, 143.

²⁷ Там само, с. 139, 141, 142.

²⁸ К. Студинський, *Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр. Матеріали до історії української культури в Галичині та її зв’язків з Україною*, Харків–Київ 1931, с. 39.

²⁹ Докл. див.: І. Райківський, *Галичина на сторінках літературно-наукового місячника „Основа” (1861–1862 рр.)*, „Українознавчі студії” (Івано-Франківськ), 2005–2006, № 6–7, с. 300–308; його ж, *Галичина на сторінках журналу „Киевская старина” (1882–1906 рр.)*, [в:] *Україна соборна. Зб. наук. статей, вип. 2, част. 3: Історична регіоналістика в контексті соборності України*, Київ 2005, с. 167–177.

на підтримку в боротьбі проти тотального наступу поляків, подолання русофільства на місцевому ґрунті. Ці два полюси створювали своєрідне „силове поле” для утвердження ідеї української національної єдності³⁰.

Однак у взаєминах між наддніпрянцями і галичанами нерідко траплялися суперечності, а то й відкриті конфлікти (наприклад, болючий розрив П. Куліша з галичанами на початку 1870-х років, непрості стосунки М. Драгоманова з І. Франком, не кажучи вже про його ідейних опонентів), що можна було пояснити, зокрема, відмінностями в політичній культурі, умовах діяльності та ін. Зокрема, про ментальні причини конфлікту галицьких народоців із П. Кулішем на зламі 60–70-х років справедливо писав галичанин Володимир Навроцький у листі до Мелітона Бучинського в січні 1870 р.: „Він нашого парламентарного язика не розуміє, так як ми — его абсолютистичного”. Це пояснювалося тим, що П. Куліш виріс у самодержавній Росії, тоді як галичани — у „свобідній” Австрії³¹. Попри негативні моменти, тенденція суспільного розвитку в останній третині ХІХ–на початку ХХ ст. полягала в поступовому зближенні двох „гілок” національного руху.

Особливу роль в українському національному самоусвідомленні русинів Галичини та їх спорідненості з російськими „малоросами” як частинами єдиної „соборної” нації відіграли три видатні громадські діячі — Пантелеймон Куліш, Михайло Драгоманов і Михайло Грушевський. Іван Франко з цього приводу влучно писав про „представників трьох різних поколінь” в утвердженні українофільства на галицькому ґрунті, вплив яких „поширився здебільшого між інтелігенцією, а частково й між народом: у 60-их роках ХІХ ст. домінував вплив Куліша, у 70-их [з середини 1870-х років — І. Р.] і 80-их — Драгоманова, а в 90-их — Грушевського [після його переїзду до Львова в 1894 р. — І. Р.]”. На думку І. Франка, перший напрям був „формально національним [його можна було б назвати національно-культурницьким — І. Р.], другий — радикально-соціальним і третій — національно-радикальним”³². Сам І. Франко доклав чи не найбільше зусиль з австрійського боку для утвердження національної єдності Галичини і Наддніпрянської України, яку намагався втілити в життя навіть на прикладі створення власної сім’ї. „Це був перший всеукраїнський «соборний» шлюб, що поєднував двох українців по обидва боки австрійсько-російського кордону” — стверджує Я. Грицак. „[...] Шлюб мав бути ніби малою моделлю української нації”, але на практиці продемонстрував „численні культурні відмінності й перешкоди, що пролягали на шляху до порозуміння між «західняками» і «східняками»”³³.

Водночас Січневе польське повстання сприяло „переформатуванню” польсько-українських відносин у підавстрійській Галичині. Після поразки повстання „польський опір був зламаний”, — стверджує Норман Дейвіс. „Протягом сорока років поляки Королівства Польського вливалися в загальний потік життя Російської імперії”. Аж до вибуху Першої російської революції на початку ХХ ст. „національна

³⁰ М. Мудрий, *Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини*, с. 141, 142.

³¹ К. Студинський, *Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр.*, с. 395.

³² І. Франко, *Українці*, [в:] його ж, *Зібр. творів у 50-ти т.*, Київ 1984, т. 41, с. 189.

³³ Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*, Київ 2006, с. 326, 329.

політика практично нічим не засвідчувала себе. Впродовж цього сорокарічного періоду Польща знов опустилася в «прірву»³⁴. Відповіддю на російські репресії в Королівстві Польському стало гасло копіткої „органічної праці” для збільшення кількості свідомих громадян, на відміну від радикальних методів — змов і повстань³⁵.

За аналогією українського руху на Наддніпрянщині, польські діячі були змушені перенести центр своєї діяльності в Габсбурзьку монархію, що в 1860–1870-х роках здійснила конституційні реформи. Вони супроводжувалися зміцненням польських позицій у провінції. Зміна в політиці уряду щодо поляків стала виразно помітною наприкінці 1865 р. у зв'язку з ліквідацією наслідків надзвичайного стану, запровадженого в Галичині на початку повстання 1863–1864 рр. на території Королівства Польського, оголошенням амністії. Офіційний Відень дедалі частіше розглядав польський рух як серйозний чинник для забезпечення внутрішньополітичної рівноваги в реформованій державі. Так, за умовами австро-польського компромісу, намісник краю обов'язково повинен був призначатися з числа польської аристократії, а у Відні польських інтересів мав пильнувати окремий „міністр для справ Галичини”. Перевагу послів-поляків забезпечувала система виборів до Галицького сейму за куріальною системою, з урахуванням майнового (податкового) цензу³⁶. Отже, поразка Січневого повстання в Росії та можливості, які відкривалися внаслідок зміни політики Відня, спонукали польських діячів відмовитися від опозиційного курсу. З поступками віденського двору пов'язувалися надії на перетворення автономної Галичини на „польський П'ємонт”, навколо якого в майбутньому відбуватиметься відродження Польської держави в кордонах до 1772 р.

Очевидно, в останній третині XIX ст. ставало просто неминучим зіткнення національних інтересів, концепцій „двох П'ємонтів” — українського й польського, бо як місцеві українці, так і поляки, перебуваючи в потенційно кращих умовах, ніж інші частини своїх поділених народів, намагалися витворити в Галичині міні-модель для майбутньої національної держави. Але, з другого боку, неминуче виникало розуміння необхідності їх узгодження перед спільними небезпеками, особливо з боку імперської Росії. Союзником поляків у боротьбі проти великодержавницьких прагнень російського царизму об'єктивно ставала народовська, українофільська течія в Галичині, що сформувалася на початку 1860-х рр. під визначальним впливом із Наддніпрянської України, передусім поширення творчості Тараса Шевченка. Так, під час Січневого повстання галицькі народовці розглядали можливість спільної боротьби з поляками проти Російської імперії, вели переговори з представником штабу польських повстанців, навіть зверталися з відозвою до польського Національного уряду³⁷.

³⁴ Н. Дейвіс, *Боже ігрище. Історія Польщі*, переклав з англ. П. Таращук, Київ 2008, с. 719.

³⁵ Г. Дильонгова, *Історія Польщі 1795–1990*, с. 43, 76.

³⁶ С. Піяй, *Політика Агенора Голуховського щодо галицьких українців у 1866–1868 роках та її аслідки*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 2002, вип. 37, част. 1, с. 246, 247.

³⁷ О. Серета, *Національна свідомість і політична програма ранніх народовців у Східній Галичині (1861–1867)*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 1999, вип. 34, с. 209.

Водночас між ідейними поглядами українських народовців і русофілів у Галичині до середини 1860-х років не існувало чітких меж. Наддніпрянські громадівці (О. Кониський, П. Куліш та ін.) на перших порах встановили контакти як із народовцями, так і з русофілами, а їх твори друкувалися, крім народовських часописів „Вечерниці”, „Мета”, „Нива”, „Русалка”, в русофільському „Слові”³⁸. Однак народовсько-русофільське розмежування в другій половині 1860-х років поглиблювалося в умовах, з одного боку, антиукраїнських репресій у Росії після Валуєвського циркуляру, а з другого — перетворення Галичини практично в польську автономію. Це розчаровувало багатьох українських діячів у перспективі розвитку національного руху на самостійній народномовній основі, давало поштовх ідейній еволюції русофільства на відверто панруські, „москвофільські” позиції. Своєрідним маніфестом, що засвідчив зміну національно-політичної орієнтації „Слова”, стала стаття Івана Наумовича *Поглядъ въ будучность*, опублікована влітку 1866 р. (ч. 59), про мовно-культурну єдність руського населення краю з усіма „рускими”. Староруська еліта шукала в протистоянні з поляками опертя на більш широкий панруський світ. Характерно, що безпосереднім поштовхом до появи статті було призначення галицьким намісником Агенора Ґолуховського й викликане цим відчуття безпорадності, неможливості гідно протистояти полякам³⁹. Історія не знає умовного способу, але хотілося б задати риторичне питання: чи набуло б такої сили в Галичині русофільство (москвофільство), що займало домінуючі позиції до середини 1880-х років, якби не посилення польських впливів в австрійській провінції, що відбувалося одночасно з тотальним наступом проти українофільства в Російській імперії⁴⁰.

Польська сторона після поразки Січневого повстання для протидії посиленню русофільських тенденцій у русько-українському русі Галичини проявила більшу схильність до підтримки народовської, українофільської течії. Так, за сприянням польського намісника А. Ґолуховського в березні 1867 р. почалося видання народовського часопису „Русь” (усього до грудня того ж року вийшло 75 номерів, щоправда, тираж був невеликий — від 150 передплатників на початку до ледве 70 у кінці видання)⁴¹. Намісник повернув кошти, отримані від московських слов’янофілів для підтримки в Галичині „объединительной” ідеї, на „поборювання” місцевого русофільства. Газета обстоювала прозахідну орієнтацію України, вважаючи головним завданням духовне відокремлення від Росії, загалом поборення будь-яких московських впливів. Видавці „Русі” виступали за полагодження польсько-українських стосунків

³⁸ К. Студинський, *До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860–1873*, „Україна. Науковий двохмісячник українознавства” (Київ), 1928, кн. 2, с. 16, 17, 18.

³⁹ О. Сухий, *Від русофільства до москвофільства. Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті*, Львів 2003, с. 110.

⁴⁰ Сучасні підходи до оцінки русофільської (москвофільської) течії в Галичині в українській історіографії див.: О. Аркуша, М. Мудрий, *Русофільство в Галичині в середині XIX–на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 1999, вип. 34, с. 231–268; О. Сухий, *Від русофільства до москвофільства...*, 498 с.

⁴¹ І. Франко, *Над свѣжими могилами. Кость Горбаль*, „Літературно-науковий вістник” (Львів), 1903, т. 21, с. 132.

на засадах рівноправності. Однак різкі антимосковські випадки „Русі” не знайшли підтримки серед галицько-руського населення, яке найбільшою небезпекою все ж вважало поляків. І. Франко справедливо зауважив, що газета „Русь” була редагована загалом „непогано”, але вона „вже самою своєю появою дуже дискредитувала молоді партію українофілів, даючи до рук святоюрцям [русофілам. — І. Р.] бажану зброю і підставу до закиду, що українофільство — це польська інтрига”⁴².

Недовговічне існування „Русі” засвідчило зростаюче розмежування між галицькими русинами і поляками, що вперше на політичному рівні проявилось в період „Весни народів” 1848–1849 рр., а на початку 60-х років ставало дедалі більш помітним. Напередодні і під час польського повстання 1863–1864 рр. у найбільших східногалицьких містах демонстративно проводилися карнавальні „руські бали”, тоді як тривала польська національна жалоба, що часом призводило до відкритих сутичок (зокрема, побиття вікон у танцювальних залах, нищення бальних суконь дам та ін.)⁴³.

Водночас серед учасників Січневого польського повстання були діячі, що відіграли важливу роль в утвердженні українофільства на галицькому ґрунті. Після поразки повстання частина з них переїхала до Галичини, де підтримала діяльність рання народівців, прихильно ставилася до українського руху. Вони представляли генерацію осіб із подвійною (польсько-руською) ідентичністю, пік популярності якої припав на революцію 1848 р. у Габсбурзькій монархії, коли існувала національно-політична організація „Руський собор”. Лідери „Собору” позиціонували себе між Головною руською радою і польською Центральною радою народовою, виступали за єдність та мир русинів і поляків у спільній вітчизні⁴⁴. Польські емігранти, т.зв. „хлопомани” (Стах Жуковський, Микола Загурський та ін.), пропагували ідею українсько-польського порозуміння проти Росії, друкували в місцевій пресі статті, в яких висвітлювалася похмура картина переслідування українських діячів за Збручем. Авторами анонімних статей, що друкувалися в народовському часописі „Мета”, були найбільш знакові постаті серед цієї генерації — Лев Сорочинський і Павлин Свенціцький⁴⁵.

Перший під псевдонімом Левко Гончаренко надрукував у 1863 р. дві статті, у яких обстоював національну єдність українців по обидва боки австро-російського кордону: „Політичні інтереси сусідніх державъ довели насъ до того, що дві рідні часті одного народу ледве можуть зъ собою зноситись [...]». Одні прийняли, писав він, „греко-руську віру [православ’я. — І. Р.]”, тоді як другі сповідують унію, „різнимось теперъ и законами, вь соціяльнімъ бити, а маємъ тільки невеличку громаду людей, правдивихъ народолобцівъ, котримъ приходитця боротись изъ

⁴² Його ж, *Українські „народовці” і радикали*, [в:] його ж, *Зібр. творів: У 50-ти т.*, Київ 1980, т. 28, с. 202, 203.

⁴³ О. Середа, *Ruś będzie tańczyła! „Руські бали” у Львові як фактор польсько-українських взаємин у Галичині кінця 40-х–60-х років XIX ст.*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 2007, Спеціальний випуск, за ред. О. Аркуші й М. Мудрого, т. 6: *Львів–Краків: діалог міст в історичній ретроспективі*.

⁴⁴ М. Мудрий, *Ідеологія чи світогляд? До питання про теоретичні засади Руського собору 1848 року*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 2009, вип. 44, с. 76–77.

⁴⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 362 (Студинський К. — академік), оп. 1, спр. 115, арк. 26.

апатією и егоїзмомъ панівъ и темнотою простого люду [...]”⁴⁶. У листі до редактора „Мети” Костя Климковича 19 квітня 1865 р. Л. Сорочинський з Парижа писав про готовність „послужити Вамъ чимъ можемъ, чи то въ редакції Вашої газети чи въ чимсь иншимъ”⁴⁷.

П. Свенціцький (псевдо — Данило Лозовський, Павло Свій, Павлин Стахурський) публікував статті в народовській „Меті”, підписані „Лях з України” або анонімно. Автор переконував, що „гробову яму для Польщі викопала борба бувшої республіки польської зъ українськимъ народомъ”⁴⁸. Мабуть, найтісніше П. Свенціцький інтегрувався в середовище народовців під час співпраці в 1866 р. з редакцією часопису „Нива”, де під псевдонімом Павло Свій була надрукована низка його творів, зокрема переклад першої дії *Гамлета* Вільяма Шекспіра, вірш *Ніч на Подолі*, *Повість з життя українського, Колись було*⁴⁹. В основі українофільства П. Свенціцького були народницькі переконання, сформовані ще в київському хлопманському середовищі, що проявлялися в зацікавленні народною культурою, критичному ставленні до шляхти, захопленні новою українською літературою. Очевидно, є підстави відносити П. Свенціцького до угруповання *gente Rutheni, natione Poloni*, „русинів польської нації” (ця ідентичність не була характерною для селянства, тільки для невеликої частини польсько-української інтелігенції), бо між ним і народовцями постійно зберігалася певна дистанція⁵⁰.

У липні 1866 р. П. Свенціцький став редактором новоствореного журналу „Село” („Sioło”, часопис, присвячений справам народним українсько-руським), чотири номери якого вийшли до березня 1867 р. Це був період, коли видання ранніх народовців перестали існувати, на короткий час (до виходу львівської „Правди” в квітні 1867 р.) „Село” стало єдиним галицьким часописом, що певною мірою обстоював українську ідею⁵¹. Часопис призначався передусім для польських читачів, щоб переконати їх у необхідності сприяння розвитку українського народу як окремого, самобутнього, що відповідало національним інтересам поляків. У часописі містилася критика „москалів”, як і польських діячів, що відмовляли в праві на вільний національний розвиток „українсько-руської народності”. Водночас редакція „Села” друкувала твори українських письменників (Т. Шевченка, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ’яненка, Ю. Федьковича та ін.) латинкою, містила заклики прийняти григоріанський календар для русинів⁵².

У вступній редакційній статті П. Свенціцький стверджував про існування 15-мільйонного народу, сусіднього з польським і „московським”, „на просторі від Балтійського моря до Чорного, від Кавказу поза Карпати, що мав єдину мову

⁴⁶ Л. Гончаренко, *Значення Київського Університету для Українського Народу*, „Мета”, 1863, № 3 (листопад), с. 218.

⁴⁷ К. Студинський, *Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр.*, с. 8.

⁴⁸ *Австрія и доля України*, „Мета”, 1864, № 5 (січень), с. 73.

⁴⁹ О. Середа, *Павлин Свенціцький у суспільному житті Галичини: до історії польського українофільства*, „Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність” (Львів), 2006–2007, вип. 15, с. 480.

⁵⁰ Там само, с. 481, 483, 486.

⁵¹ Там само, с. 483–484.

⁵² Там само, с. 484–485.

і спільні звичаї, зберігав свої традиції і плекав одні надії”⁵³. Редакція висловлювала переконання, що між Росією („Москвою”) і Заходом „постане непереборний мур — Україна-Русь слов’янська”, а завдання часопису вбачалося в тому, щоб сприяти „національному розвитку населення України-Русі”⁵⁴. Автори „Села” прямо писали, що „на Україні московський уряд заборонив не тільки видавати часописи, але навіть говорити-думати по-українськи”. Тільки в південно-західній Галичині, де останнім часом набрало сили русофільство, за словами часопису, львівське „Слово” готувало „дорогу мові московській”, можна було вільно розвивати національний рух⁵⁵. Виступаючи за „автономію Русі-України”, часопис називав сім причин, щоб залишатися їй у „політичній єдності з Польщею” (зокрема, Русь не могла самостійно встояти проти „загарбницької Москви”, тоді як Польща, попри окремі „збочення” в минулому суто релігійного характеру, „загарбницькою ніколи не була”; польський і „русько-український” народи мали спільний інтерес — убезпечення від московської загрози тощо)⁵⁶.

П. Свенціцький зробив вагомий внесок у впровадження самоназви „русько-український”, „Русь-Україна”, тобто паралельне вживання через дефіс, як синонімів, слів „руський” та „український”, що свідчило про усвідомлення національної єдності галичан і наддніпрянців. Є підстави вважати, що першість у цьому належала письменнику і громадському діячу Івану Гушалевичу, який ще на початку 1849 р. (ч. 15) вжив їх у дописі до львівського часопису „Новини”⁵⁷. Термін „русько-український” (як і „Русь-Україна”) став перехідним до сучасного етноніма „Україна” („український”), пізніше знайшов обґрунтування в фундаментальній багатотомній праці *Історія України-Руси* М. Грушевського, що сформувала наукову схему історії України з позицій національної єдності русько-українського простору. Ідею польсько-української єдності підтримав Владзімеж Козловський — автор брошури, надрукованої редакцією часопису „Село” 1867 р. Він писав про спільні інтереси „Русі-України” й Польщі в прагненні відмежуватися від Москви, відверто ідеалізував польську політику в „русько-українському питанні”⁵⁸. Однак заклики П. Свенціцького та його однодумців практично не знайшли підтримки в тогочасному українському й польському суспільстві в Галичині⁵⁹.

Свідченням цього була ініційована Юліаном Лаврівським угодовська акція 1869–1871 рр. — друга, після Слов’янського з’їзду в Празі 1848 р., спроба українсько-польського порозуміння. З польського боку ініціаторами угоди виступала

⁵³ *Słowo wstępne*, „Sioło” (Lwów), 1866, z. 1, s. I.

⁵⁴ Там само, s. IV, V.

⁵⁵ *Rozmaitości*, „Sioło”, 1866, z. 1, s. 182.

⁵⁶ W. K., *Sprawa rusko-ukraińska*, „Sioło”, z. 3, s. 137, 157–158.

⁵⁷ І. Франко, *Іван Гушалевич*, [в:] його ж, *Збір. творів у 50-ти т.*, Київ 1882, т. 35, с. 32; Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні...*, с. 119, 473. Газета назвала відомого скрипаля, композитора і педагога Кароля Ліпінського „нашимъ руско-українськимъ гусяромъ...” (*Австрійська держава*, „Новини”, 1849, ч. 15, 19 лютого (3 марця), с. 61).

⁵⁸ *Sprawa Rusko-Ukraińska przez Wł. Kozłowskiego*, Lwów: nakładem redakcji „Sioła” 1867, s. 1, 5, 25.

⁵⁹ В. Радзикевич, *Павлин Свенціцький. Публіцистична, наукова та літературна його діяльність*, відбитка з „Записок НТШ” (Львів), 1911, т. 101–103, с. 29, 31, 33.

передусім молодша генерація краківських консерваторів (т.зв. „станьчики”), які претендували на роль провідників польської політики на платформі лояльності до Габсбургів, а також шукали компромісу з „Руським клубом” — українським сеймовим представництвом (до початку 1890-х років до нього входили і русофіли, й народовці). Своєю чергою, підтримка угоди частиною галицьких народовців пояснювалася надією зміцнити свої політичні позиції, що були ще досить слабкими. Однак від самого початку угодовські пропозиції тонули у формальних дискусіях на рівні комісії сейму через протидію польських політиків, передусім т.зв. „подольків”, рішучими противниками угодовства виступили також русофіли й „молодша” генерація народовців. Угодовська політика Ю. Лаврівського показала принципову неможливість рівноправного погодження інтересів двох народів у межах однієї провінції Габсбурзької монархії⁶⁰.

Взаємну недовіру й гостроту взаємин між народами засвідчила місія видатного українського письменника і громадського діяча П. Куліша в Галичині 1882 р., коли той виступив як „апостол українсько-польської згоди і співпраці”, закликав польську сторону в особі інтелектуально-шляхетської еліти до порозуміння, щоб на практиці усталилося добросусідство в ім'я громадянської згоди та суспільного поступу. Свої думки він виклав у *Хуторній поезії* й особливо в публіцистичній брошурі *Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року*, що були видані у Львові. Кулішева акція викликала суспільний резонанс, але, за деякими винятками (позиція польського письменника Юзефа Ігнація Крашевського та ін.), не знайшла практичної підтримки з обох сторін⁶¹. Виступ П. Куліша став „генеральною репетицією” польсько-української угоди („нової ери”) 1890–1894 рр., що була результатом складного компромісу між галицькими народовцями й поляками, австрійським урядом та громадівцями-українофілами в Росії; усі сторони об'єдналися проти русофільства. „Нова ера”, як і попередні спроби порозуміння, зазнала невдачі, водночас сприяла кристалізації української національної ідеї, утвердженню Галичини як центру загальноукраїнської діяльності⁶².

На перешкоді польсько-українському порозумінню, необхідність якого усвідомлювалася передовою частиною суспільства двох народів, стояло ряд факторів. По-перше, кардинальна різниця ментальності української і польської інтелігенції, на звички й свідомість інтелігента-поляка глибокий вплив зробила спадщина шляхетської традиції. Натомість молода українська інтелігенція була значною мірою селянського походження, просякнута народницькою ідеологією. Освічені поляки й українці різко відрізнялися за стилем життя і життєвими цінностями, а традиційна ненависть між польською шляхтою та українськими козаками або гайдамаками й далі впливала на відносини між обома народами та їх елітами. Тим більше, що це почуття посилювали емоційні спогади про козацько-шляхетські конфлікти в минулому, до яких зверталися талановиті українські й польські письменники.

⁶⁰ М. Мудрий, *Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-і роки ХІХ ст.)*, „Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”, 1997, вип. 3–4, с. 101, 103.

⁶¹ Є. К. Нахлік, *Пантелеймон Куліш. Особистість, письменник, мислитель. У 2 т.*, Київ 2007, т. 1: *Життя П. Куліша. Наукова біографія*, с. 381, 392.

⁶² І. Чорновол, *Польсько-українська угода 1890–1894 рр.*, Львів 2000.

Досить пригадати, з одного боку, *Гайдамаків* Т. Шевченка, *Тараса Бульбу* Миколи Гоголя, а з іншого — *Вогнем і мечем* Генрика Сенкевича. Другим чинником, що перешкоджав досягненню українсько-польського порозуміння на рівні еліт, була, за словами І. Лисяка-Рудницького, „неспівмірність національно-політичних програм обох сторін у самій своїй основі”. Польські політичні концепції базувалися на засаді історичного легітимізму, відновлення ягеллонської Речі Посполитої в кордонах 1772 р., що суперечило вимогам етнічної і мовно-культурної самобутності українського народу по обидва боки австро-російського кордону, національної єдності („соборності”) України⁶³.

Таким чином, Січневе польське повстання 1863–1864 рр. стало чинником активізації українського національного руху в Галичині останньої третини ХІХ ст. По-перше, поразка повстання дала поштовх перенесенню сюди центру українофільського руху з Наддніпрянської України, де репресії російського царизму унеможливили легальну діяльність громадівців-українофілів після Валуєвського циркуляру 1863 р. й, особливо, Емського указу 1876 р., що зберігав чинність до початку ХХ ст. Збройний виступ поляків переконав царських чиновників у потенційній небезпеці для територіальної єдності імперії в майбутньому українофільської діяльності, попри запевнення лідерів громадівського руху в своїй лояльності. Репресивна політика царського уряду об’єктивно „допомогла” перемозі української орієнтації в Галичині, що була започаткована діяльністю „Руської трійці” ще в 1830-х роках. Культурна експансія наддніпрянців, що мали значні здобутки в розвитку нової української літератури, формуванні літературної мови на народнорозмовній основі, змінила баланс сил на користь галицьких народовців у протистоянні з русофільством.

По-друге, зворотнім боком поразки Січневого повстання стало зміцнення польських позицій у підавстрійській Галичині, що перетворювалася на „польський П’ємонт”. Причини були аналогічними з українським рухом: російський царизм проводив насильницьку русифікацію Королівства Польського, що змусило польських діячів перенести центр своєї діяльності в Галичину, де для цього існували конституційні умови. З другого боку, австрійський уряд у період конституційних реформ 1860–1870-х років пішов на поступки полякам, надавши Галичині автономію, що отримала польський характер. Здобувши важелі управління провінцією, польські політичні еліти дедалі більше зміцнювали свої позиції, але наштовхнулися на опір українського руху, що також вважав Галичину своїм „П’ємонтом”, тобто осередком, де могло найкраще розвиватися національне життя. Українсько-польські відносини в другій половині ХІХ–на початку ХХ ст. характеризувалися суперечливими тенденціями — між конфронтацією і спробами порозуміння, але все-таки більш характерним було наростаюче міжнаціональне протистояння, зумовлене кристалізацією національно-політичних рухів.

Поляк був ворогом і суперником для галицького русина (українця) в національно-політичній площині, відмежування від поляків після „Весни народів” 1848–1849 рр. стало вихідним пунктом як русофільства (москвофільства), так

⁶³ І. Лисяк-Рудницький, *Польсько-українські стосунки: тягар історії*, [в:] його ж, *Історичні есе...*, т. 1, с. 94–95.

і українофільства. Січневе повстання сприяло загостренню українсько-польських стосунків, що в умовах зіткнення концепцій двох національних „П'ємонтів” вступили в стадію конфронтації. Водночас поляки, як найближчі сусіди, мали вплив на український національний рух на всіх етапах його розвитку, що спирався здебільшого на польські взірці культурно-освітньої і політичної діяльності. Своєрідне „відштовхування-притягування” щодо поляків було одним із ключових чинників української національної самоідентифікації місцевого руського населення. Роль своєрідних посередників між польським і українським національними рухами відіграли в підавстрійській Галичині *gente Rutheni, natione Poloni* — особи з подвійною (українсько-польською) національною свідомістю. Серед учасників Січневого повстання були діячі (П. Свенціцький, Л. Сорочинський та деякі ін.), що сприяли утвердженню українофільства на галицькому ґрунті, де вони розгорнули діяльність після поразки повстання.

January Rebellion 1863–1864 As a Factor of Ukrainian National Movement's Activization in Eastern Galicia at the Last Third of 19th Century

The article highlights the impact of the Polish January Uprising on the development of the Ukrainian National Movement in the East Galicia in the last third of the XIX century. The article defends in particular the thesis that the Russian tsarist suppressions of the Ukrainian National Insurrectionary Movement in Naddniprianshchyna (*Malorosija*), launched to deal with the Uprising, gave impetus to the shift of the center of the Ukrainophile Movement to Galicia, which had been under the Austrian rule and where the constitutional possibilities had taken shape. The failure of the Uprising turned the Austrian province into the center of the Polish Liberation Movement, which strained Polish-Ukrainian relations and caused the conceptual collision of two national „Piedmonts”. *Gente Rutheni, natione Poloni* played the particular role of intermediaries between the Polish and Ukrainian National Movements. After the collapse of the Uprising a number of key figures of that time (P. Swiecicki, L. Sorochyns'kyj) were emigrated to Galicia to make their own contribution to the development of Ukrainophilia on a local basis.